

לפרשת מקץ

פשרה של התנכרות

שלום סנדיק

הרמב"ן (מ"ב, ט) יחד עם מפרשים רבים אחרים תמה על התנכרותו של יוסף לאחיו ועל הנוקשות הרבה שבה הוא התייחס אליהם לרגע התוודעותו אליהם. מכוח שאלה זו, נובעת שאלה נוספת על נושא שלא נתבאר – מדוע לא שלח יוסף להודיע לאביו שהוא עדיין חי ברגע שהחל למלוך ונתן לאביו להתענות עוד תשע שנים באבלו על בנו. וזו לשונו:

"כי יאמר הכתוב כי בראות יוסף את אחיו משתחיים לו זכר כל החלומות אשר חלם להם וידע שלא נתקיים אחד מהם בפעם הזאת, כי יודע בפתרונו כי כל אחיו ישתחוו לו בתחילה מן החלום הראשון, והנה אנחנו מאלמים אלומים, כי "אנחנו" ירמוז לכל אחיו אחד עשר, ופעם שנית ישתחוו לו השמש והירח ואחד עשר כוכבים מן החלום השני, וכיון שלא ראה בנימין עמהם חשב זאת התחבולה שיעליל עליהם כדי שיביאו גם בנימין אחיו אליו לקיים החלום הראשון תחילה: ועל כן לא רצה להגיד להם אני יוסף אחיכם, ולאמר מהרו ועלו אל אבי וישלח העגלות כאשר עשה עמהם בפעם השניה, כי היה אביו בא מיד בלא ספק. ואחרי שנתקיים החלום הראשון הגיד להם לקיים החלום השני. ולולי כן היה יוסף חוטא חטא גדול לצער את אביו ולהעמידו ימים רבים בשכול ואבל על שמעון ועליו, ואף אם היה רצונו לצער את אחיו קצת איך לא יחמול על שיבת אביו, אבל את הכל עשה יפה בעתו לקיים החלומות כי ידע שיתקיימו באמת..."

וכן אני אומר שכל העינים האלה היו ביוסף מחכמתו בפתרון החלומות, כי יש לתמוה אחר שעמד יוסף במצרים ימים רבים והיה פקיד ונגיד בבית שר גדול במצרים, איך לא שלח כתב אחד לאביו להודיעו ולנחמו, כי מצרים קרוב לחברון כששה ימים, ואילו היה מהלך שנה היה ראוי להודיעו לכבוד אביו, ויקר פדיון נפשו ויפדנו ברוב ממון!?

אבל היה רואה כי השתחויית אחיו לו וגם אביו וכל זרעו אתו, אי אפשר להיות בארצם, והיה מקוה להיותו שם במצרים בראותו הצלחתו הגדולה שם, וכל שכן אחרי ששמע חלום פרעה שנתברר לו כי יבאו כלם שמה ויתקיימו כל חלומותיו."

הרמב"ן רואה במעשיו ובמחדליו של יוסף בפרשה מאמץ נחוש לקיים את חלומותיו. לדבריו, הוא לא הסתפק בכך שעשרה מאחיו השתחוו לו אלא גם רצה שיעקב ובנימין יעשו כן, כפי שעולה מפרטי החלום.

וכבר הקשה עליו בעל העקידה בלשונו המיוחדת:

"הנותן חלומות יגיש פתרונם. גם שתראה סכלות עצומה שישתדל אדם לקיים חלומותיו, שהרי הם דברים שיעשו שלא מדעת בעלים."

ומה מתיר לאדם לעבור על כיבוד אב ועל איסור נקימה ונטירה כדי לקיים חלומות!?

בעל העקידה והאברבנאל פירשו שהתנכרות יוסף נבעה מרצונו לבחון את יחסם לבנימין. מטרתו של יוסף הייתה להחזיר את אחיו בתשובה על מה שעוללו לו: להביא אותם לנסיבות דומות – ככל הניתן – לנסיבות מכירתו, בעת שיידרש מהם להפקיר את בנימין לגורלו כעבד במצרים.

אך ניתן גם לומר שיוסף היה מוטרד מחטאם הנורא של אחיו ומעתידו של בית ישראל לא פחות משהוטרד מגורלו האישי. מאז נמכר - החל לבנות, במקביל לבניין חייו האישיים, גם את תהליך איחודה של המשפחה. איחוד זה - ראוי שלא ייכפה על אחיו מאונס, אלא ייגרם מתוך רצון ואהבה. לו יוסף היה שולח שליח לאביו ומבשר לו שעוד עודנו חי - יעקב אמנם היה ודאי פודה אותו ממצרים ומכניס אותו למשפחה כבן-חורין, אך הוא היה נותר שנוא על אחיו בני לאה, ואין מי שיערוב שהם לא ינסו שוב להיפטר ממנו. יוסף לא חפץ באיחוד כזה, אלא באיחוד מכוח חרטה אחיו על חטאם ומכוח תשובתם השלמה.

לדעתנו, יוסף האמין בכוחו לבנות תהליך כזה, או לפחות לבחון את קיומו. לכשיתגשמו החלומות שחלם, ואחיו יבואו להשתחוות לו כאדון ומושל - יהיה בכוחו לבנות כמעט כל מהלך, ואיש לא יוכל לעמוד בפניו. לאחר שראה את עלייתו המהירה מבית האסורים למדרגת מנהל נכסיו של שר הטבחים, וממדרגת אסיר פשוט למדרגת הממונה על כל אסירי בית הסוהר - הוא שב והבין שה' אתו.